
CONSTRUCTIVISM - A THEORY OF LIVING DYNAMICS AND OF KNOWLEDGE AS A PRODUCT OF SOCIAL INTERACTION

Bianka Tosheva-Pesheva

University of National and World Economy, Bulgaria, bianka.tosheva@unwe.bg

Abstract: This study explores the ways in which social constructions shape human existence and how, through them, both simple phenomena and complex processes in international relations can be explained. The context or structure within which such situations unfold - together with the agents themselves, through their behavior, interactions, ideas, knowledge, and imagination - creates space for change and innovation, ultimately giving rise to new identities. The structure is not treated as constant; rather, it is seen as variable, contingent upon future developments, diverse interactions, contextual shifts, and external influences.

The paper examines major contributions within the field of international relations theory, highlighting key scholars associated with the development of Constructivism, and offers a comparison between Constructivism and other IR theories with regard to core concepts and research questions. By analyzing Constructivism through the lens of its unique capacity to explain the world - and its ability to exist free from rigid constraints - it becomes clear that the theory is defined by the behavior of agents; it is not static but dynamic, emerging from their interactions. Instead of imposing limitations, it creates possibilities, as it views the transformation of ideas, relationships, identities, and interests as natural phenomena arising from ongoing communication and interaction among individuals and states.

A defining characteristic of Constructivism is its belief in the existence of international society, whereas other theories either deny its existence (realism) or affirm it in different ways (liberalism). The study shows that what remains crucial for states is to maintain a broad repertoire of communicative tools, to ensure conditions for the development of their ideational potential, to support the generation of new and shared knowledge, to foster trust, and to build a functional collective identity, values, ideas, and beliefs that shape the structure within which they operate voluntarily. This interplay of interactions produces systematically structured outcomes, in which despite the impossibility of predicting the effect of every individual action - patterns, probabilities, and tendencies can nonetheless be discerned.

Keywords: Constructivism, knowledge, international relations, communication

КОНСТРУКТИВИЗМЪТ - ТЕОРИЯ НА ЖИВАТА ДИНАМИКА И НА ЗНАНИЕТО КАТО ПРОДУКТ НА СОЦИАЛНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Бианка Тошева-Пешева

Университет за национално и световно стопанство, bianka.tosheva@unwe.bg

Резюме: Настоящият труд изследва начина, по който конструкциите определят нашето съществуване и чрез тях могат да бъдат обяснени, както по-прости явления, така и процеси в международните отношения. Контекстът или структурата, в която се случва тези ситуации и както и самите агенти – с тяхното поведение, взаимодействие, идеи, знание, въображение, буквално създават пространство за промени и иновации, което поражда и нова идентичност. Структурата не е разглеждана като константна, а е променлива в зависимост от това, което ще се случи в бъдеще и от множеството различни взаимодействия, промяната в контекста или влиянието на фактори от външната среда.

Разгледани са достиженията в областта на теориите за международните отношения, ключови автори имащи отношение към теоретични принос в областта на Конструктивизма, както и сравнение между него и останалите теории в МО по отношение на основни понятия и изследователски въпроси. Чрез анализ на Конструктивизма през призмата на това, че притежава незаменното свойство да обяснява света и способността му да съществува в условия, които го освобождават от ограничения – той се явява дефиниран от поведението на агентите; той не е статичен, а динамичен – резултат от взаимодействието на агентите; той създава възможности, а не ограничения, защото приема промяната на идеи, отношения, идентичности и интереси като естествени явления част от процеса на комуникация и взаимодействие между хората и между държавите. Отличителна черта на Конструктивизма е, че той вярва в съществуването на международно общество, докато други теории говорят за отсъствието (реализъм) или наличието (либерализъм) на международна общност. Чрез изследването се установи, че това, което остава от съществена важност за държавите е да поддържат своя богат арсенал от възможни средства за комуникация, да осигуряват условия

за разгръщане на идейния си потенциал, за генериране на ново и споделено знание, за доверие и за изграждане на функционална обща идентичност, ценности, идеи, вярвания, които от своя страна да определят структурата, в която оперират по своя собствена воля. Тази смесица от взаимодействия само по себе си води до систематично структурирани резултати, при които независимо, че не може да се предвиди ефектът от всяко конкретно действие, могат да бъдат изведени регулярност, вероятност и тенденция.

Ключови думи: Конструктивизъм, знание, международни отношения, комуникация

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Конструктивизмът в международните отношения се появява в период, когато значимостта на взаимодействията между агентите в МО нараства и ролята на елитите и лидерството имат все по-голямо значение. Именно поради тази причина той намира своето място в теоретичното семейство на международните отношения в края на 80-те и началото на 90-те години на XX в. – когато в света настъпва края на Студената война и е необходими ново знание по отношение на логиката на процесите, обяснение на явленията извън досега съществуващите теории, които не могат да обяснят достатъчно добре какво се случва в света. Конструктивизмът облича теорията в езика на нематериалните фактори – идеите, ценностите, вярванията, социалните взаимодействия и конструкции, формирането на идентичности. В този смисъл, конструктивизмът може да бъде възприет като мета теория, която обяснява всичко, особено това, което е извън обзирания и изследван свят, онова което не е твърде очевидно и не може да бъде докоснато, но независимо от това съществува и оказва влияние. За него идейните и нормативните структури имат също толкова значимост както и материалните структури. Последните са осмислени именно чрез споделеното знание, което е продукт на социално взаимодействие. Взаимодействието, комуникацията и изградената идентичност от отношенията между агентите създават интереси. Тези интереси не съществуват самостоятелно, а само в условията (в структурата, в контекста) и чрез взаимодействието на агентите. От своя страна агентите и структурата са взаимнообвързани и съществуват именно благодарение на наличието на комуникация и взаимодействие и генерираното споделено знание, което създава необходимото пространство за промени и за създаване на нещо ново и различно от досега съществуващото. Изградените социални конструкции са нещо променливо и ако е налична промяна в средата и отношенията между агентите могат да се поемат в различна посока, което от своя страна да сътвори нови интереси и да създаде съвсем нови идентичност и респективно нови нематериални и материални структури. Конструктивизмът съдържа в себе си нормативност, както и останалите теории в международните отношения. Тя е свързана с това какво може и трябва да се направи, за да светът да продължи да съществува, но и същевременно с това животът да бъде по-добър.

2. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Настоящото изследване се основава на аналитичен прочит през призмата на различни подходи за изследване на международните отношения, с оглед на многообразието и комплексен характер, определящ конструктивизма като теория на живата динамика и социалното взаимодействие. В този контекст, значение оказват както конструктивистката онтология, така и интерпретативистката епистемология.

3. РЕЗУЛТАТИ

В резултата на направеното проучване се установи, че в качеството ѝ на всеобхватна и многопластова теория, конструктивизмът търси баланса и разбирането във взаимодействието, поставянето в различни ситуации и разбирането им от възможно най-много гледни точки. В този смисъл, това което трябва и може да се направи е свързано с установяване на по-голяма търпимост и разбиране спрямо различията между хората и държавите, решаване на международните проблеми чрез диалог, аргументация и убеждаване, признаване на нематериалната основа на отношенията между държавите и други агенти в международните отношения. Всичко това съдържа в себе си именно хармоничност между интерпретациите за света и за приемствеността при осъществяване на сътрудничество. Значителна роля тук има езикът, начинът на комуникация, политическият дискурс на участниците в МО или в конкретното взаимодействие. Социалната същност на конструктивизма, дава възможност на изследвателя да проследи процесите, които се случват между държавите в динамиката на взаимодействията между различните актьори, нормите, които са създали и които определят и са определящи от изградените институции, както и вероятността за промяна и поражането на иновации чрез придобитото от всички процеси знание. Практическата полза на конструктивизма може да се превърне в незаменим инструмент в ръцете на политическия елит на отделните държави, ако съумее да проследява действията и взаимодействията, комуникацията, да анализира контекста,

в който се осъществяват постоянно и съответно да адаптира своето поведение към цялостния процес. Разбира се, при условия, че е налице желание за взаимност, единение и нарастване на стремежа към интеграция, когато говорим за обединения като ЕС.

4. ДИСКУСИЯ

Както вече беше споменато по-горе, Конструктивизмът като теория в международните отношения се развива в края на 80-те и началото на 90-те години на XX в. – в един свят, който е изключително зависим от ролята и действията на лидерите, от форматите на сътрудничество, от силата на взаимодействието и от технологичния напредък. В последващите вече тридесет години, значението, което придобива интернет, с неговите нови проявления и ефектите върху цялостната предефиниция на комуникацията, свързаността, разстоянието, значението на глобалното и локалното и процеса на вземане на политическо решение, ролята на индивида, роля на общността – локална, регионална и глобална, формирането на контекст, определен от взаимодействието, комуникацията и генерираното знание от тях, дават съвсем друг прочит на света и на международните отношения. И конструктивизмът продължава да бъде работеща рамка за тяхното обяснение и разбиране, защото в основата му стои това, което в голяма степен е игнорирано като наистина съществено в предишните основни теоретични течения в МО, а именно – социалните конструкции – ролята на езика, речта, комуникацията, формирането на идентичността и постоянната динамика и взаимнообвързаност между структурата (контекста) и агента (политическият елит и лидери). Той е израз на натрупването на знание и опит, на създаването на контекст, чрез който се осмислят връзките, комуникацията, гледните точки, идентичностите, идеи и всичко това изкристализирало в знание и в проекция на това знание чрез създаване на ново, а понякога свързано и със спонтанното негово проявление и достигане до иновации. Приложната красота на конструктивизма в дълбоката взаимовръзка между история и настояще, между опитът от миналото и динамиката на това, което е сега и което утре може да бъде нещо различно. Той може да бъде разбран най-добре именно чрез изследване и интерпретации на всички стъпки, събития, агенти и на контекста, в който те взаимодействат като единно цяло, в което всеки един елемент е определящ за цялото и цялото определя всеки един елемент.

Конструктивизмът, който в най-общи линии познаваме и разбираме днес е именно благодарение на теоретичния принос на Nicholas Onuf. Неговото разбиране е, че чрез социалните си отношения, ние се конструираме като личностите, които сме и „превърщаме света в онова, което е, от суровия материал, предоставен ни от природата, като правим онова, което правим един с друг, и казваме онова, което казваме един на друг“ (Dougherty и Pfaltzgraff Junior, 2004 отнесено към Onuf, 1998). В неговата най-известна книга *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations* (1989), Onuf разкрива своя подход, в чиято основа е континуумът на перформативния език, правилата и провалът. Спазването на правилата спомага то да съществува, а провалът при тяхното спазване води неговата ерозия. Нормата, посредством институциите, има разпределителен ефект при политическия елит, местен, но и международен и предоставя привилегирован достъп до материални и нематериални ресурси на едни агенти спрямо други. Това е израз на продължителния двупосочен процес, в който „хората правят обществото и обществото прави хората“. Тези взаимодействия формират и водят развиването на правила за поведение в институциите. Интерактивният процес води до също нещо изключително важно – хората, съставляващи група или единица са в постоянен процес на конструиране на индивидуалната си и колективна мисъл реалността, която формира основата за взетите решения и е формирана от тях. По своя теоретичен смисъл, Onuf приема, че термините конструирам и конституирам са синоними в теоретичния смисъл, тъй като хората в едно общество се конструират или се съставят взаимно. В интервю за *E-International Relations* от 9 май 2014 г., Onuf определя приноса на книгата си *World of Our Making* за изследването на международните отношения по следния начин:

“World of Our Making дава на изследователите на МО възможност (стимул, извинение) да погледнат отвъд света на държавите и техните отношения и да попитат как този или който и да било свят се е превърнал в това, което е като социален ред; как хората се ангажират в сътворяването на света в търсене на какъв ефект и как тези два процеса, са както бихме казали твърде свободно, конститутивни. Книгата също така дава на изследователите добри основания да възприемат говоренето като правене, правилата като необходимост за социалния живот и редът, не анархията, като трайно състояние на международната политика.”

Изключително важната роля на речта като инструмент за творене на света, на идеи знание и идентичност, именно в рамките на изграждащ се социален ред, имащ своето отражение в международната политика, включително и във формирането и функционирането на ЕС, неговата еволюция и специфичното изпълнение

на конкретни политики. Институциите и нормите, в този смисъл, се явяват нещо много повече от сбор от правила и норми. Те са резултат от споделени нужди, знания и интереси. Начинът, по който са установени съществуващите международни подредби могат да доведат до знание, което да спомогне за постигане на сходство в държавните политики. Тук примерът за институционалното формиране и развитие на ЕС, залага на максимално представителство на интереси, позиции и мнение и именно поради тази причина в институционалната структура не съществува класическото разпределение на властите, а се е формирала уникален синтез от взаимодействия в сложна мултикултурна, мулти политическа и мулти икономическа структура.

Друг представител на конструктивизма е Alexander Wendt. Есето му на тема „Анархията е това, което държавите правят от нея: Социална конструкция на политиката на сила“ го затвърждава като водещ мислител в областта на конструктивизма в международните отношения. По-късно в книгата си „Социална теория в Международните отношения“ той систематично разгръща неговата конструктивистка теория. Заедно с Nicolas Onuf, Peter Katzenstein, Emanuel Adler, Michael Barnett, Catherin Sainik, Martha Finnemore и др., за кратък период установяват конструктивизма като една от основните изследователски школи в областта на международните отношения. За него конструктивизмът е структурална теория и основното предположение е, че участниците са социално конструирани. Респективно социалните идентичности на участниците водят до формирането на държавни или национални интереси. Тези интереси и идентичности са постоянно течение в онова, което се нарича интересубективни системни структури, състоящи се от споделени разбираня, очаквания и социално знание. Именно така държавите могат да се научат да си сътрудничат и с това да стават все по-кооперативни и по-малко конфликтно настроени. Неговото виждане по отношение на края на, Студената война е, че тя завършва не благодарение на политиката на баланс на силите между САЩ и СССР, а защото двете държави са престанали да се възприемат като врагове.

Emanuel Adler, от своя страна, допринася за развитието на конструктивизма чрез извеждане на преден план на съществуващата динамична връзка между историческите и структурните сили, които помагат да бъде обяснена природата на промените. Той въвежда понятия като интересубективен консенсус, когнитивна еволюция и епистемични общности, с които обозначава и обяснява сложните процеси на конструиране на знание и на взаимодействие между участниците. Важни са интерпретациите и как те повлияват поведението на държавите и съставляващите ги участници. Интересубективният консенсус от своя страна представлява процесът на изместването на една конструкция от друга с развитието на знанието, така социалните процеси са закрепени в режими и институции, които създават сред участниците този консенсус. Споделените убеждения за политическа практика, приемливо социално поведение и ценности, подлежат на промяна, която дори понякога е крайна, но този процес представлява когнитивна еволюция и е съвсем естествен. Знанието е продукт на взаимодействие между хора, то е непрестанно и респективно източникът на колективно познание е в способността на отделните групи да предават знание. Динамиката в тези процеси води от прехвърляне на знание от национално на международно ниво. Научаването е или процесът на иновация се дефинира като способността на политиките да приемат нови тълкувания на реалността, за да създадат нов интересубективен консенсус, който се въвежда първо в националната политическа система, а след това и в международната.

Когнитивната еволюция се вижда чрез три основни измерения:

- Иновация (създаването на нови ценности и очаквания, които са приети от групата);
- Селекция (степената, в която ценностите и очакванията се внедряват в ума на групата; основна роля имат държавите) и
- Дифузия (степената, до която новите ценности и очаквания се разпространяват от една група или държава към друга; водещи са процесите на международно ниво от международни режими и други институционални структури, които дават отражение във формирането на глобална социална среда).

Същностна роля в процес на когнитивна еволюция имат епистемичните общности – елити със споделено разбиране за даден въпрос, които развиват стратегия за постигане на своите цели. Интересубективният консенсус на практика формира идентичността на държавите в рамките на международната система и в рамките на това, което е наречено международно общество.

За конструктивизма важно значение имат идеите, които по своята същност са нематериални, но съществуват и влияят на участниците в международните отношения. Също както значението на суверенитета за националните държави и бавният процес на отдаването на суверенитет на ЕС, който се препятства именно от желанието на национално ниво да съхранят този определящ ги идеен комплекс.

Позициите на конструктивизма по отношение на останалите теории в МО показват неговата новаторска и многостранна природа, която се определя от многообразието на идеи, взаимодействия, ценности, норми, език и формиращите се идентичности. Тъй като идеите на конструктивизма много добре могат да онагледят

въплъщението на трансформацията на суверените, както ще бъде представено в следващите две глави, е важно да се онагледят контраста между него и останалите теории. В „Приложна трансформация на теориите за международните отношения“, Евгения Василева обобщава същностните му различия спрямо останалите традиционни подходи (реализъм, либерализъм, критически теории, радикализъм), като към тях е включен и постмодернизъм, който е по-близък до конструктивизма, но в конкретния случай на разглежданите фактори е по-удачно да бъде приобщен към обобщената група.

Таблица 1- Конструктивизъм и други теории в МО;

Традиционни подходи и постмодернизъм	Конструктивизъм
Идентичността не се променя (традиционни подходи и постмодернизъм)	Идентичността се променя
Говоренето и агентът не могат да бъдат разделени (постмодернизъм) Говоренето на агента няма значение (традиционни подходи)	Говоренето е инструмент на агента
Поведението на агентите се променя от полусите и институциите в МО (реализъм)	Идентичността на агентите се променя, оттам се променят техните интереси, което променя поведението им
Процедурите на комуникация са важни (либерализъм)	Съдържанието на комуникацията е важно
Анархията е конфликтна (реализъм, радикални теории) Анархията е кооперативна (либерализъм) Анархията е проявление на властта (постмодернизъм)	Анархията е каквато я направят държавите
Личността в МО не е важна (реализъм, радикални теории) Личността в МО е важна (либерализъм)	Елитът в МО е важен
Не съществува международна общност (реализъм) Съществува международно класово разделение (радикални теории) Съществува международна общност (либерализъм)	Съществува международно общество
Линейни причинно-следствени връзки (традиционни подходи)	Сложни причинно-следствени връзки
Какви са агентите (традиционни подходи)	Как социално се създават/конструират агентите
Какви са отношенията на агентите (традиционни подходи)	Как се разбират агентите
Какви са взаимните ангажменти на агентите (традиционни подходи)	Как агентите се обвързват един с друг
Какви са интересите на агентите (традиционни подходи)	Как се формират интересите на агентите

Източник: “Приложна трансформация на теориите за международните отношения”, с.129-130

Таблицата илюстрира значението и ролята на конструктивизма. Чрез него стремежът е не да се създадат закономерности, да се направят точни прогнози или да се категоризират агентите и техните отношения, а да се разберат и осмислят процесите, които водят до определено поведение, определени отношения, до формирането на конкретна или обща политика.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Конструктивизмът е теория на живата динамика, на промените, на интензивната комуникация и нейното съдържание, на формиращата се и променящата се идентичност, на знанието като продукт на социално взаимодействие. Тя е флуидна, всеобхватна, разбираща и поясняваща. Тя е основата за разбиране в дълбочина на това как се развиват процесите в международната среда и как взаимодействието между агенти и структура, с богатата палитра от взаимодействия и взаимозависимости генерира общ процес на съзидателност. Конструктивизмът вярва в съществуването на международно общество, докато други теории говорят за отсъствието (реализъм) или наличието (либерализъм) на международна общност. Обществото само по себе си е по-висша форма на организация на хората – то обединява множество различия, които в сложна система от взаимовръзки е успяло да изгради своя собствена идентичност, чрез която може да се определи и да се идентифицира. Общността, сама по себе си – не предполага в толкова силна степен завършеност на взаимовръзките и на общия процес на взаимодействие. Общността може да е определена от групиране към някакъв конкретен обединяващ признак, който я крепи и да не се функционира вследствие на

хармонизиране на множество както е при обществото. Обществото има много по-сложна организационна и функционална структура, спрямо общността, което предполага и по-силна връзка между съставните елементи и респективно по-голямо ниво на формиране принадлежност към него. В този смисъл, конструктивизмът притежава незаменното свойство да обяснява света, чрез способността му да съществува в условия, които го освобождават от ограничения – той е такъв какъвто го направят агентите; той не е статичен, а динамичен – резултат от взаимодействието на агентите; той създава възможности, а не ограничения, защото приема промяната на идеи, отношения, идентичности и интереси като естествени явления част от процеса на комуникация и взаимодействие между хората и между държавите. Изначалната търпимост, заложена в конструктивизма, позволява на изследването на конкретни явления в дълбочината, определяща смисъла на тяхното възникване и в логиката на тяхното последващо развитие. Тъй като процесите в отношенията между държавите не се случват само в условия на силна конкуренция, на опасност от конфликти, на стремеж за оцеляване – те се случват в условия на засилена или отслабена комуникация, на разнообразие на идеи, на интензивни взаимодействия на множество елементи в една многопластова структура, чийто контекст е изпълнен с исторически, политически, икономически, културни, познавателни и индивидуалистични слоеве. Те, от своя страна, водят до формирането на уникален сам по себе си организъм.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Василева, Евгения. (2019). Приложна трансформация на теориите за международните отношения, Конструктивизъм, , ИК УНСС
- Доуърти, Дж. Е. и Пфалцграф Младши, Р.Л.. (2005) „Теории на международните отношения“ (Втора част), изд. Атика
- Adeniji, Gideon. (2022). Constructivist school in international relations and security studies. *Ekpona Review*, Volume 9.
- Aria, Nawid. (2025). The Power of Ideas: A Constructivist Reinterpretation of Security in International Relations. Jami University, Department of International Relations, Herat, AF.
- Eilstrup-Sangiovanni M. (2022). Ordering global governance complexes: The evolution of the governance complex for international civil aviation, *The Review of International Organizations*, Том 17, 293-322, Springer Nature.
- Nau H. (2020). *Perspectives on International Relations: Power, Institutions, and Ideas*, CQ Press.
- Kubalkova, V. Onuf, N. Kowert, Paul. (1998) *Constructivism: A User's Manual*, International Relations in a Constructed World, 58-78
- Onuf, N. (2012). *World of Our Making. Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Routledge
- Tosa H. (2017). Global constitutional order and the deviant other: reflections on the dualistic nature of the ICC process, *International Relations of the Asia-Pacific*, Vol. 18, Oxford University Press, 45-70
- Volk C. (2022). *The Problem of Sovereignty in Globalized Times*, Law, Culture and the Humanities, Vol. 18, (3rd ed.), SAGE Publications Ltd, 716–738
- Weber, C. (2021). *International Relations Theory: A Critical Introduction* (5th ed.). Routledge.
- Wendt A. (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics, *International Organization*, Vol. 46, (2nd ed.), Cambridge University Press, 391-425,
- Wright H. (1977). "Toward an Explanation of the Origin of the State", *Explanation Of Prehistoric Change*, стр. 215-217, University of New Mexico Press